

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ МАЙБУТНЬОГО ОСОБИСТОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ, КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТИ

Статтю присвячено теоретичному аналізу виникнення категорії майбутнього особистості. Представлено аспекти розвитку уявлень щодо феномену майбутнього в історії світової думки. Простежено трансформацію усвідомлення майбутнього: від загальнолюдського до індивідуального майбутнього особистості. Наведено характеристики довготривалого періоду формування релігійних концепцій майбутнього. Розглянуто особливості соціально-утопічних теорій як спроби здійснення попередньонаукового усвідомлення майбутнього. Проаналізовано підґрунтя філософського підходу щодо майбутнього як закономірності розвитку соціальних та особистісних процесів. Визначено особливості психологічного визначення категорії майбутнього особистості.

Ключові слова: *майбутнє, есхатологія, презентизм, провіденціалізм, соціально-утопічні концепції, філософські підходи, психологічне визначення майбутнього.*

За ствердженням сучасної психологічної науки усвідомлення особистістю власного минулого, теперішнього та майбутнього виступає базовою умовою збереження єдності, нерозривності та послідовності власного Я. Це, по суті, і є критерієм психічного здоров'я людини. Але подібне наукове усвідомлення з'явилося не одразу. Виникненню категорії індивідуального майбутнього передують розробка цілого ряду концепцій сукупного суспільного майбутнього людства.

Розвиток уявлень щодо майбутнього людського суспільства проходить через всю історію світової соціальної думки. Протягом тисячоліть в цій області домінують переважно есхатологічні та соціально-утопічні концепції.

Отже, проблема майбутнього привертала увагу людини ще задовго до становлення класичної науки.

В рамках первісного мислення проблема тривалості часу не усвідомлюється. Це означає, що відмінності між подіями минулого, теперішнього й майбутнього не розрізняються, а до виникнення уявлення послідовного процесу розвитку подій ще дуже далеко. Отже, виявляється своєрідний *презентизм* первісного мислення: минуле й майбутнє ототожнюються з теперішнім [2].

Передумовою усвідомлення людиною існування «іншого часу» (того, що не тотожний теперішньому) являється виникнення припу-

щення щодо можливості існування «іншого світу» (того, що не тотожний навколишньому). Тільки завдяки цьому стає можливим перехід до конструювання «іншого світу в іншому часі».

Процес формування первинних уявлень щодо майбутнього тісно пов'язаний з еволюцією первісної міфології від найпростіших етіологічних міфів-казок (які фантастично трактують різні явища природи), до більш складних етногонічних, антропогонічних та космогонічних міфів (які пояснюють процес встановлення родових традицій й звичаїв, походження людей і світу в цілому, а також долю померлих). В результаті цього, мислення первісної людини, яке тривалий час не виходить за межі конкретно-емпіричних понять, пов'язаних з потребами і враженнями поточного дня, здійснює перехід до складної розумової роботи над досить абстрактною проблемою можливості існування іншого стану світу. В цей період складаються образи так званих культурних героїв – міфологічних предків, яким приписуються відкриття способів видобування вогню, винахід знарядь, встановлення існуючих порядків. Поступово формуються уявлення про «інші світи», куди «переселяються душі померлих»: від фантастичних країн на Землі до фантастичних світів на небесах та під землею. Пізніше цей ідейний арсенал було використано різноманітними світовими релігіями [3].

Однак процес розвитку уявлення про «інший світ» до уявлення про «інше майбутнє» (по суті, виникнення *агностичного* підходу) виявився надто тривалим. «Потойбічний світ» первісної релігії був копією земного (концепція загробного світу сучасних релігій практично нічим не відрізняється). У релігійно-філософській думці древніх розроблено цілий комплекс ідей, що сприяли розвитку уявлень про майбутнє як про щось відмінне від теперішнього: ідея відплати в загробному світі відповідно поведінці людини при житті; ідея божого провидіння (*провіденціалізм*), що цілеспрямовано визначає хід подій незалежно від волі людини; ідея *месіанізму* – появи в майбутньому месії, який радикально змінить на краще існуючі порядки; концепція рушійних сил історичного процесу як боротьби надприродних сил добра і зла, що повинен завершитися торжеством справедливості; есхатологія – вчення про неминучість в майбутньому «кінця світу», після чого світ повинен повністю змінитися (*нігілістичний* підхід) [3, 5].

Період формування релігійних концепцій майбутнього був тривалим та складним. Але вже буддизм, спираючись на стародавню релігію індійців та використовуючи досягнення давньоіндійської філософської думки, трактує майбутнє як повернення світу у початковий стан «небуття», щоб покласти початок черговому циклу регресу від золотого віку до залізного [6, 9]. Поряд з цим, у давньоєгипетській релігії зароджуються *месіоністські та есхатологічні ідеї*, які пізніше набувають розвитку в давньоєгипетській та іудейській релігії, а

згодом продовжують існувати та трансформуються у християнстві, а ще пізніше – у ісламі. Зокрема, християнська есхатологія включає в себе хлібастичне вчення про прийдешнє тисячолітнє «царство божє» і носить характер апріорної історії майбутнього (друге пришестя, кінець світу, загальне воскресіння мертвих, страшний суд).

Таким чином, релігійні концепції стали першою формою уявлень про «інше майбутнє» людства в цілому. Проблема індивідуального майбутнього на цьому етапі не усвідомлюється та не висвітлюється.

Століття Просвіти похитнуло релігійну ідеологію: на зміну есхатологічним уявленням щодо майбутнього прийшли нові концепції утопічного характеру. *Утопічні концепції*, на відміну від релігійних, пов'язують виникнення «іншого майбутнього» не з надприродними силами, а з розумом та діями людей. Утопія, як певне уявлення про бажане майбутнє людства, вже не пов'язана безпосередньо з провіденціалізмом, але ще не заснована на науковому розумінні об'єктивних закономірностей розвитку природи, суспільства і, тим більше, особистості. Важливо, що утопія стала явищем, яке, у відношенні до майбутнього, спирається вже не на віру, а на знання. В історії становлення світової думки це стає фактом попередньонаукового усвідомлення майбутнього [10].

Вже к середині XIX сторіччя соціальні утопії досягли у своєму розвитку такого рівня, який забезпечив можливість переходу від утопічних концепцій до наукового дослідження перспектив розвитку людства. Це означає, що передбачення майбутнього стає наукою. Саме футурологія, як наука про майбутнє робить спроби визначити контури соціальної організації суспільства майбутнього, спираючись на концепції мислителів пізнього середньовіччя (Т. Мор, Т. Мюнцер, Т. Кампанелла, Ш. Фур'є, Сен-Симон, Р. Оуен). Поряд з розвитком утопічних та футурологічних ідей виникає *фантастичний підхід* як довільне (переважно художнє) зображення майбутнього, нерідко пов'язаного з участю надприродних сил: від народних казок й до сучасної фантастики (за винятком наукової фантастики) [8].

Отже, проаналізувавши перші етапи еволюції усвідомлення людством феномену майбутнього, можна констатувати той факт, що жоден з первинних підходів не відображає категорію індивідуального майбутнього: ані *підходи нижчого типу* (презентизський, агностичний, нігілістичний–фіналістський), ані *підходи середнього типу* (релігійний–провіденціалістський, фантастичний, утопічний).

Тому у подальшому аналізі ми зміщуємо акцент до групи підходів *вищого позитивного типу* до якого відносяться: інтуїтивний, філософський, прогностичний, конструктивний та науково-фантастичний підхід.

Інтуїтивний підхід розглядає передбачення майбутнього на основі інтуїції, підсвідомого досвіду людини, що дозволяє робити більш або менш вірні здогадки. Іноді термін «інтуїція» вживають у широко-

му розумінні – в значенні припущень на основі індивідуального життєвого досвіду взагалі, і тоді, по суті, мова йде про найпростіші методи індивідуального прогнозу власного майбутнього, не заснованого на ретельному свідомому аналізі та розрахунках.

Філософський підхід ґрунтується на передбаченні майбутнього як наступної стадії розвитку природи й суспільства в рамках усвідомлення загальних закономірностей розвитку як процесу. Філософія висуває концепції: *прогресивного розвитку* (від простого до складного), *регресу* (від досконалого у всіх відносинах золотого століття до занепаду й кінцевої загибелі), *концепція циклів* (нескінченна зміна підйомів та падінь в круговороті одних й тих же стадій розвитку).

Прогностичний підхід – це дослідження перспектив розвитку того або іншого явища на основі вивчених закономірностей. Його основу складає: аналіз - синтез, індукція - дедукція, спостереження – науковий експеримент, класифікація – систематизація, припущення – гіпотеза, аналогія – екстраполяція. Отже, прогностичний підхід – це не просто міркування про майбутнє, це його дослідження за допомогою засобів науки.

Конструктивний підхід передбачає активний вплив на майбутнє шляхом планування, програмування, проектування та управління явищами й процесами. По суті, це є стадія практичної реалізації прогнозу майбутнього.

Науково-фантастичний підхід – це художнє осмислення майбутнього, засноване (на відміну від просто фантастики) на даних, отриманих в ході реалізації усіх розглянутих вище позитивних підходів щодо майбутнього. Даний підхід поєднує в собі художні форми освоєння дійсності та науку. Таке поєднання надає можливість зазірнути у віддалене майбутнє [2-3, 5].

Враховуючи той факт, що здвигка усвідомлення категорії майбутнього із загальнолюдського аспекту до індивідуального відбулася у межах філософського підходу, ми зупинимося на детальному аналізі еволюції цього процесу.

Отже, з точки зору Древньоіндійської філософії кінцевим устремлінням кожної людини виступає устремління до свободи як прагнення звільнення від світу об'єктів та пристрастей. Тобто, за визначенням упанішад, майбутнє індивідуальної душі (*атман*) полягає у розчиненні в світовій душі, що і є універсальним принципом світу (*брахман*). Оскільки атман, за ствердженням Вед, існує завжди, то для неї не існує понять минулого та майбутнього – усі події здійснюються для неї у вічному сьогоденні. Цікаво, що тільки людині притаманне устремління до свободи з позбавленням від пристрастей та оков емпіричного буття з його законом сансари–карми.

Перші ознаки *антропоцентризму* з'являються у філософії Древнього Китаю (Конфуцій, Лао-цзи), яка спрямована на усвідомлення суті земного життя та існування людини. Ідеальним майбут-

нім кожного, за визначенням Конфуція, виступає досягнення рівня «ідеальної людини», «благородного мужа» (*цзюнь-цзи*). Це стає можливим за умов слідування моральному закону – *дао* та вдосконалення наданих небом етичних якостей. Для того, щоб наблизитися до цзюнь-цзи, людина повинна дотримуватися цілого ряду етичних принципів: *жень* – як закон ідеальних відносин між людьми («не роби іншим того, чого не побажаш собі»); *сяо* – синівська шанобливість та повага до старших; *лі* – етикет; *і* – справедливість [6].

Як видно, у Древньосхідній філософії не існує поняття індивідуального майбутнього (у сучасному визначенні), в рамках цього напряму людина та її доля пов'язуються з трансцендентним світом. Власне трансценденталізм і є характерною рисою філософського антропологізму, який панував у філософії Древнього Сходу.

В рамках філософії Древньої Греції (Аристотель, Демокрит, Протагор, Платон, Сократ) стверджується, що людина живе у єдиному та нерозділеному світі як невід'ємна складова абсолютного порядку та космосу. Людина–мікрокосм є безпосереднім відображенням макрокосмосу як системи певних відносин, а значить підпорядковується існуючим в ньому законам.

Лише із провітницькою діяльністю софістів та створенням філософської етики Сократа здійснюється поворот до *антропологічної* проблематики в якій людина розглядається як головна діюча особа буття. З цього моменту: в концепції софістів з'являється суб'єктивізм у розумінні таких етичних феноменів, як благо та справедливість; Сократ спрямовує свою увагу на індивідуальний внутрішній світ людини, її душу та чесноти. Вперше в історії філософії розглядається індивідуальна спрямованість людини на пізнання самої себе, власної моральної сутності та, що головне, можливість самореалізації у власному майбутньому [10].

Етична концепція Демокрита стверджує, що ціль на яку спрямовується життя людини – це досягнення щастя як радісного стану духу (*евтумія*). Щастя не зводиться до тілесних насолод, тому важливою умовою є міра, дотримуватися якої людині допомагає розум. Подальша *індивідуалізація буття людини* підтримується в концепції Аристотеля в якій вона розглядається як суспільна, державна, політична істота. Дана соціальна природа людини виокремлює її від «недорозвинених у моральному сенсі сутностей» (тварин) та «зверх людини». Визначаючи відмінну ознаку людини – її розумність («людина в першу чергу і є розум»), Аристотель формулює прогресивне для свого часу положення щодо діяльній сутності індивіда. Згідно Аристотелю, добродійне життя людини має виявлення в діяльності, в якій укладена єдина можливість самореалізації особистості.

Подальшого розвитку філософський антропологізм набуває в епоху занепаду древньогрецького суспільства – у період загострення

проблем, пов'язаних із втратою екзистенційних цінностей та сенсу життя, що, у сучасному розумінні, визначається як чинники формування спрямованості у майбутнє.

Як показує теоретичний аналіз, Середньовічна християнська концепція людини (Августин Блаженний, Фома Аквінський) здійснює повернення розуміння сутності людського буття у бік нівелювання індивідуальної спрямованості у власне майбутнє, ототожнюючи людину із світовим порядком, встановленим Богом. У соціальному плані людина проголошується пасивним учасником божого порядку головним завданням якого є залучення до богу та набуття спасіння у день страшного суду.

Гуманістична та антропоцентрична філософія епохи Відродження (Лоренцо Валла, Джованні Пико делла Мірандола) пронизана ствердженням автономії людини та вірою у її безмежні можливості. Вперше в історії еволюції людського світосприйняття людина займає центральне місце у всесвіті та розглядається з позиції свободи власної волі. Наявність свободи вибору та творчих здібностей обумовлює можливість індивідуальної спрямованості до власного щастя або нещастя. Одже, у філософській антропології даного періоду з'являються мотиви майбутнього індивідуалізму та орієнтації на приватний інтерес [2].

В європейській філософії Нового часу (К.А. Гельвецій, Т. Гоббс, П.А.Гольбах, Р. Декарт, Д. Дідро, Ж. Ламетрі, Б. Паскаль) у погляді на людину переважає панування приватного інтересу, визнання наявності власних мотивів поведінки та життєвих установок. Антропологічний раціоналізм цього часу виявляється у ствердженні, що вся велич та гідність людини виявляється у її здатності мислити («мислю, адже, існую»).

Центром досліджень Німецької класичної філософії (Г.В. Гегель, І.Кант, Л. Фейєрбах) виступає людина. З позиції антропологічного дуалізму, І. Кант стверджує, що людина як складова частина чуттєвого світу підпорядкована необхідності, а як носій духовного – вона вільна. Але, насамперед, визначається автономність та незалежність людського ества, як законодавця власної теоретичної (прогностичної) та практичної діяльності. При цьому, вихідним принципом поведінки людини повинен бути категоричний імператив – внутрішнє веління та вимога. Даний принцип ґрунтується на тому, що всяка особистість являється самоціллю та є самодостатньою [2, 5].

Раціоналістична антропологія Російської філософії (А.І. Герцен, М.Г.Чернишевський) стверджує, що відчуття людиною власної свободи обумовлено відповідністю між розумом та діяльністю.

Поступово к другій половині ХІХ сторіччя склалися умови для виникнення прогресивного напрямку світової філософії – *персоналізму* згідно якого, особистість проголошується первинною творчою

реальністю та вищою духовною цінністю (П. Рікер, Ф.Г. Якобі, А.Б. Олкотт, Ш.Б. Ренувьє). На відміну від інших філософських підходів, персоналізм спрямовується до конкретної людини з різноманіття її проявів та діяльностей. Саме в рамках персоналізму: виникає розрізнення категорій індивід й особистість; стверджується право особистості на свободу волевиявлення та самореалізацію завдяки власній активності; наголошується, що історія й суспільство розвиваються через особистість.

Початково відмінність психологічної інтерпретації феномену майбутнього особистості була пов'язана з категорією *часу*. Якщо з точки зору філософії час це форма існування буття, то з точки зору психологічної науки час це суб'єктивне відображення об'єктивних часових відносин, на основі яких формується нерозривне ставлення особистості до часу власного життя. За своїми характеристиками індивідуальний час відрізняється від об'єктивного фізичного: початком індивідуального часу виступає майбутнє, в той час, як початком фізичного часу є минуле. З цього витікає наступна закономірність: людині невіддільний об'єктивний час, але власний психологічний час вона має можливість структурувати. Взагалі, проблема часового аспекту самосвідомості особистості достатньо широко представлена у екзистенціалістських концепціях філософської антропології та психології ХХ сторіччя (Ж.-П. Сартр, Г. Марсель, А. Маслоу, В. Франкл, К. Ясперс, М.Хайдеггер) [7].

Пізніше в психологічній науці М.Р. Гінзбургом вводиться категорія *життєвого поля особистості* як сукупності індивідуальних цінностей й смислів, що охоплює минуле, сьогодення і майбутнє. З психологічної точки зору минуле існує як досвід, майбутнє – як проєкт, а теперішнє – як дієвість.

Більшість психологічних концепцій майбутнього особистості базуються на ствердженні: уявлення щодо майбутнього виступають невід'ємною частиною *життєвого шляху особистості*, оскільки утворюють суб'єктивний образ його розвитку. Майбутнє, за визначенням К. Обухівського, це дійсність, що формується. Отже, до базових концепцій життєвого шляху, спрямованого до майбутнього відносяться: культурно-історичний розвиток особистості як суб'єкта життя (С.Л. Рубінштейн), життєві стратегії (К.О.Абульханова-Славська), імпліцитна картина світу як система особистісних конструктів (Дж. Келлі), прояв самодійснення особистості (Ш.Бюлер), побудова стратегії особистого життя (К.О. Абульханова-Славська), розгортання життєвого сценарію (Е. Берн), життєтворчість як особлива форма творчого самовизначення та самодійснення (В.М. Доній, І.О. Мартишок, О.Г. Злобіна, Л.В. Сохань, Г.М. Несен, В.І. Шинкарук), проєктування перспектив та цілепокладання (К.А. Абульханова-Славська, Є.І. Головаха, І.С. Кон, О.О. Кронік, Л.В. Сохань, Т.М. Титаренко, Ю.М.Швалб, В. Штерн) [1, 4].

Ряд психологічних концепцій майбутнього пов'язаний із ствердженням, що передбачуване майбутнє людини представлено в його свідомості у вигляді складного утворення – картини світу, яка має смислові, емоційні та ціннісні складові (У. Найссер, Д.О.Леонт'єв). Фрагментом представленої картини світу, її тимчасовою координатою виступає психічний образ майбутнього. Образ майбутнього – це динамічне психологічне утворення, яке, з одного боку, забезпечує сенсожиттєву визначеність буття людини, з другого боку, виступає результатом виявлення сенсу життя у мотиваційно-цільових складових, що задають загальної спрямованості життю. Саме категорія образу власного майбутнього лежить в основі чисельних теоретико-експериментальних досліджень на сучасному етапі розвитку психологічної науки й практики.

Підсумовуючи результати теоретико-методологічного аналізу виникнення психологічної категорії майбутнього особистості, можна стверджувати, що:

- 1) історія виникнення психологічної категорії майбутнього особистості є ілюстрацією довготривалого процесу зародження, ствердження та визнання цінності індивідуального буття окремої людини в свідомості людства;
- 2) на прикладі виникнення феномену психологічного майбутнього особистості можна простежити трансформацію форм свідомості в історії людства: від міфологічної до наукової;
- 3) поступова індивідуалізація категорії майбутнього створила можливості для виникнення чисельних супутніх психологічних категорій та відтворення їх у чисельних психологічних практиках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К.А. Проблемы исследования индивидуального сознания / К.А.Абульханова-Славская, М.И. Воловикова, В.А. Елисеев // Психологический журнал. – 1991. – №4. – С. 27–40.
2. Антология мировой философии / Серия: философское наследие. В 4-х томах. – М: Мысль. 1997. – 790 с.
3. Антонов Е.А. История философии / Е.А. Антонов. Курс лекций. – Белгород. – 2000. – 370 с.
4. Жизнь как творчество: [отв. ред. Л.В. Сохань]. – К.: Наукова думка, 1985. – 302с.
5. История философии // Под редакцией Г.Ф. Александрова, Б.Э.Быховского, М.Б. Митина, П.Ф. Юдина. – М.: Инфра-М, 1999. – 490с.
6. Лукьянов А.Е. Становление философии на Востоке. Древний Китай и Индия / А.Е. Лукьянов. – М., 1989. – 189 с.
7. Психология творческой уникальности человека: Рефлексив.-гуманист. подход / Варламова Е., Степанов С. – Рос.акад.наук, Инс-т психологии РАН 1998. – 203 с.

8. Соколов В.В. История древней и средневековой зарубежной философии / В.В. Соколов. – М: Высшая школа, 1979. – 448 с.
9. Томпсон М. Восточная философия / М. Томпсон. – М: ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 384 с.
10. Чанышев А.Н. Курс лекций по древней философии / А.Н. Чанышев. // Учеб. пособие для филос. фак. и отд-ний ун-тов. – М.: Высш. шк., 1981. – 374 с.

REFERENCES

1. Abul'hanova-Slavskaja K.A. Problemy issledovanija individual'nogo soznanija / K.A.Abul'hanova-Slavskaja, M.I. Volovikova, V.A. Eliseev // Psihologicheskij zhurnal. – 1991. – №4. – S. 27–40.
2. Antologija mirovoj filosofii / Serija: filosofskoe nasledie. V 4-h tomah. – М: Mysl'. 1997. – 790 s.
3. Antonov E.A. Istorija filosofii / E.A. Antonov. Kurs lekcij. –Belgorod. – 2000. – 370 s.
4. Zhizn' kak tvorcestvo: [otv. red. L.V. Sohan']. – K.: Naukova dumka, 1985. – 302s.
5. Istorija filosofii // Pod redakciej G.F. Aleksandrova, B.Je.Byhovskogo, M.B. Mitina, P.F. Judina. – М.: Infra-M, 1999. – 490s.
6. Luk'janov A.E. Stanovlenie filosofii na Vostoke. Drevnij Kitaj i Indija / A.E. Luk'janov. – М., 1989. – 189 s.
7. Psihologija tvorcheskoj unikal'nosti cheloveka: Refleksiv.-gumanist. podhod / Varlamova E., Stepanov S. – Ros.akad.nauk, Ins-t psihologii RAN 1998. – 203 s.
8. Sokolov V.V. Istorija drevnej i srednevekovoj zarubezhnoj filosofii / V.V. Sokolov. – М: Vysshaja shkola, 1979. – 448 s.
9. Tompson M. Vostochnaja filosofija / M. Tompson. – М: FAIR-PRESS, 2002. – 384 s.
10. Chanyshhev A.N. Kurs lekcij po drevnej filosofii / A.N. Chanyshhev. // Ucheb. posobie dlja filос. fak. i otd-nij un-tov. – М.: Vyssh. shk., 1981. – 374 s.

УДК 159.922.6(043)

ТИЩЕНКО Л. В.

Мариупольский государственный университет, г. Мариуполь

ПРЕДПОСЫЛКИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ БУДУЩЕГО ЛИЧНОСТИ: ФИЛОСОФСКИЙ, КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИ АСПЕКТЫ

Статья посвящена теоретическому анализу возникновения категории будущего личности. Представлены аспекты развития представлений о феномене будущего в истории мировой мысли. Прослежена трансформация осознания будущего: от общечеловеческого к индивидуальному будущему личности. Дана характеристика периода формирования религиозных концепций будущего. Рассмотрены особенности социально-утопических теорий как первичного преднаучного осознания будущего. Проанализированы основы философского подхода к феномену будущего как закономерности развития социальных

и личностных процессов. Констатировано возникновение мотивов будущего индивидуализма и ориентации на приватный интерес в рамках гуманистической и антропоцентрической философии эпохи Возрождения. Зафиксировано факт возникновения научного прогнозирования социальной организации общества будущего в рамках развивающегося футурологического подхода. Определены особенности психологического определения категории будущего личности. Представлены основные направления изучения категории психологического будущего личности.

Ключевые слова: *будущее, эсхатология, презентизм, провиденциализм, социально-утопические концепции, философские подходы, психологическое определение будущего, образ будущего.*

UDC 159.922.6(043)

L. V. TISHCHENKO

Mariupol State University, Mariupol

THE PRECONDITIONS OF EMERGENCE OF PSYCHOLOGICAL CATEGORY OF THE FUTURE OF PERSONALITY: PHILOSOPHICAL, CULTURAL AND HISTORICAL ASPECTS

The article is devoted to theoretical analysis of the emergence of the category of the future of personality. It presents the aspects of the development of ideas about the phenomenon of the future in the history of world thought. The transformation of the consciousness of the future: from the universal to the individual's future personality is traced. The description of the period of the formation of the religious concepts of the future is given. The peculiarities of socio-utopian theories as the primary prescientific understanding of the future are dwelled upon. The foundations of the philosophical approach to the phenomenon of the future as the laws of development of social and personal processes are analyzed. The occurrence of the motives of future of individualism and a focus on private interest within the humanist and anthropocentric philosophy of the Renaissance are found. The article fixes the fact of occurrence of scientific forecasting of social organization of the future society in the framework of developing the futurological approach. The characteristics of the psychological categorization of the future of personality are identified. The article presents the main directions of the study of the category of psychological future of personality.

Key words: *future, eschatology, presentism, providentialism, socio-utopian concepts, philosophical approaches, psychological definition of the future, the image of the future.*

Матеріал надійшов до редакції: 14.05.2015

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

*Збірник наукових праць
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

Том VII

ЕКОЛОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

*За науковою редакцією
С.Д.Максименка*

Випуск 39

Житомир – 2015

УДК 159.9

ББК 88.4

А 43

Головний редактор:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **С.Д. МАКСИМЕНКО**

Редакційна колегія:

ЧЕПЕЛЄВА Н.В. (заступник головного редактора), дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; МОЛЯКО В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; БАЛЛІ Г.О., член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; КАРАМУШКА Л.М., член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; СМУЛЬСОН М.Л., член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; КОКУН О.М., доктор психол. наук, професор; ШВАЛЬБ Ю.М., доктор психол. наук, професор; ППРОЖЕНКО Т.О., доктор психол. наук, професор; ТУРБАН В.В., доктор психол. наук, доцент; ГРИСЬ А.М., доктор психол. наук, доцент; СЕРДЮК Л.З., доктор психол. наук, доцент; ПРОРОК Н.В., доктор психол. наук, МУЗИКА О.Л., кандидат психол. наук, професор; професор; КІСАРЧУК З.Г., кандидат психол. наук

*Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України № 5 від 28.05.2015*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(Постанова Президії ВАК України № 1-05-5 від 1.07.2010)*

А 43

**Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. –
Житомир: “Вид-во ЖДУ ім. І. Франка”, 2015. – Том VII. Екологічна
психологія. – Випуск 39. – 476 с.**

Збірник зареєстровано :

“Академія Google”,
<https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=gyuDQPoAAAAAJ>

“Наукова періодика України” (Open Journal System),

<http://journals.uran.ua/index.php/2072-4772>

ISSN 2072-4772

У збірнику наукових праць представлені статті науковців, у тому числі співробітників, аспірантів та наукових кореспондентів лабораторії екологічної психології Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, в яких висвітлюються теоретико-методологічні та прикладні проблеми екологічної психології як напряму досліджень, що вивчає психологічні проблеми взаємодії людини із середовищами її життєдіяльності. Особливу увагу приділено психологічним проблемам захисту та збереження довкілля. Збірник адресований викладачам психології вищих навчальних закладів, аспірантам, студентам, працівникам у галузі практичної психології, науковцям-психологам, іншим фахівцям, що розробляють проблеми розуміння та інтерпретації.

ISSN 2072-4772

© Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2015
<http://www.apppsychology.org.ua>
<http://www.ecopsy.com.ua>

ЗМІСТ

<i>Антюхова Н. І.</i>	
Відповідальне ставлення до оточуючого середовища як умова становлення творчого потенціалу особистості.....	12-25
<i>Байєр О. О., Сивоконь Л. В.</i>	
Особливості переживання психологічного благополуччя у пізньому віці.....	26-34
<i>Белановська О. В., Белановський О. Л.</i>	
Уявлення про клієнта в структурі професійної самосвідомості студентів-психологів (рос.).....	35-47
<i>Варава Л. А.</i>	
Аналіз проблеми категорії «переживання» і компоненти дослідження.....	48-56
<i>Варава В. С.</i>	
Аналіз результатів оптимізації адаптації дітей угорської та української етнічних груп у шкільному середовищі	57-66
<i>Вернік О. Л.</i>	
Природа як цінність. Динаміка місця природи в системі цінностей європейського суспільства різних історичних епох.....	67-78
<i>Візнюк І. М.</i>	
Культурологічні тенденції особистості педагога у соціометричному вимірі.....	79-88
<i>Вовчик-Блакитна О. О.</i>	
Сучасна сім'я в умовах мегаполісу: простір сили та слабкості.....	89-97
<i>Волинець Н. В.</i>	
Мовне середовище учнівської та студентської молоді Хмельниччини.....	98-103
<i>Кахно І. В.</i>	
Діалог у форматі співпраці лікаря із пацієнтом	104-113
<i>Кльоц Л. А.</i>	
Теоретико-методологічні основи професійної самосвідомості практичного психолога у системі післядипломної освіти	114-126
<i>Комар Т. О.</i>	
Порівняльна характеристика ціннісної сфери старшокласників Росії та України	127-138

<i>Львовочкіна А. М.</i>	Екологічна культура як чинник запобігання екологічній кризі (англ.)	139-148
<i>Лойко Л. С., Шульга Г. Б., Коломієць Л. І., Монастирська А. Ю.</i>	Психологічна корекція негативних проявів перфекціонізму та почуття самотності в підлітковому віці	149-158
<i>Люта Л. П.</i>	Соціально-психологічні чинники виникнення нових комунікативних просторів в умовах міста та мегаполісу	158-167
<i>Максимов М. В.</i>	Міжкультурна комунікація в умовах мегаполісу	167-175
<i>Максимова Н. Ю.</i>	Роль громади у профілактиці правопорушень неповнолітніх	176-184
<i>Мандзик Т. М.</i>	Психологічні особливості емоційних зв'язків людини з місцем проживання у різні періоди дорослості	185-195
<i>Марценюк М. О.</i>	Життєві орієнтації сучасних старшокласників в контексті ставлення до здорового способу життя	196-209
<i>Маслова С. О.</i>	Старіння як соціально-психологічне явище	210-220
<i>Оліфірович Н. І., Белановська М. Л.</i>	Гендерна ідентичність молоді в умовах соціокультурного середовища що змінюється (рос.)	221-231
<i>Павленко О. В.</i>	Формування життєвої перспективи в ситуації невизначеності	232-241
<i>Падалка Р. Г.</i>	Динаміка розвитку екологічної свідомості молодших школярів	242-250
<i>Педоренко В. М.</i>	Формування позитивного образу в умовах сучасного суспільства	251-259
<i>Пінчук О. В.</i>	Методологія та результати дослідження соціально-психологічних умов впливу на імідж держмонополії	260-268
<i>Поворозник К. О.</i>	Динаміка розвитку часової перспективи у студентської молоді в процесі корекційно-розвивальної діяльності	269-278

<i>Потоцька І. С.</i>	
Логіко-психологічний аналіз умов розвитку педагогічної обдарованості	279-288
<i>Ремпель Ж. О.</i>	
Соціально-психологічні особливості діяльності керівника як лідера недержавної організації	289-300
<i>Романова В. С.</i>	
Філософські, духовні та наукові погляди на щастя: наукове визначення і міра щастя (англ.)	301-308
<i>Романова В. С., Караван Г. І.</i>	
Структура пізнавальних інтересів людей похилого віку як суб'єктів включення в освітній простір	309-324
<i>Рудоміно-Дусятська О. В.</i>	
Психологічні умови екологізації буденної життєдіяльності городянина	325-332
<i>Сараєва Н. М., Суханов О. А.</i>	
Життєстійкість людини, що проживає в екологічно неблагополучному місті (рос.)	333-346
<i>Сердюкова І. М.</i>	
Соціально-психологічна адаптація учнів молодшого шкільного віку в умовах альтернативного освітнього середовища	347-358
<i>Слободяник Н. В.</i>	
Патріотизм у становленні та розвитку особистості юнака: експериментальне дослідження	359-368
<i>Старков Д. Ю.</i>	
Роль соціального оточення у процесі становлення ремісії адикту	369-378
<i>Тищенко Л. В.</i>	
Передумови виникнення психологічної категорії майбутнього особистості: філософський, культурно-історичний аспекти	379-388
<i>Турбан В. В.</i>	
Суб'єктність викладача як чинник становлення професійної культури фахівця педагогічного профілю	389-401
<i>Чала К. О., Позняк С. І.</i>	
Простір соціальної взаємодії в репрезентаціях студентської молоді: регіональний аспект	402-412
<i>Чухрій І. В.</i>	
Особливості соціально-психологічної дезадаптованості матерів, які виховують дітей з функціональними обмеженнями в умовах соціальної кризи в суспільстві	413-422

<i>Швалб А. Ю.</i>	
Еколого-орієнтоване моделювання стратегій взаємодії постраждалих в умовах надзвичайних ситуацій	423-430
<i>Швалб Ю. М.</i>	
Проектування форм організації та технологій соціальної та психологічної допомоги постраждалому населенню (рос.)	431-440
<i>Шостак У. В.</i>	
Особливості розробки психолого-педагогічної технології ефективної взаємодії сім'ї та школи.....	441-449
<i>Грановська О. Я.</i>	
Міфологічне уявлення про час	450-459
<i>Шандрук С. К.</i>	
Теоретичні основи дослідження професійних творчих здібностей майбутніх психологів	460-466
Наші автори	467